

LAT. ASCIA

Hofmann u oba svoja rečnika s. *ascia* i s. *aksinā* podržava gotovo tradicionalnu vezu ovih reči sa nem. *Axt* „sekira“, iako dobro zna da fonetska situacija, kad se svaka od te tri reči posebno posmatra, ne dopušta takvo vezivanje. Kod nem. *Axt* radi se po svoj prilici o zvučnom labiovelaru, prema čemu bismo očekivali u grčkom oblik *apsinā* (isp. grupu *nizō* i *nipsasthai* „oprati“), dok se kod lat. *ascia* moramo ispomoći metatezom starijeg *ac-sia* kojoj se protive latinske idioglotske reči kao *axis*, *texo* itd. Pozivanje na fitonim *viscum* nasuprot *iksos* koje preuzimaju Ernout—Meillet: „On rapproche avec quelque vraisemblance gr. *aksinā* „hache“ et got. *aqizi* qui traduit *aksinā*, v. h. a. *acchus* „hache“ etc. Mais la métathèse que supposerait ce rapprochement ne se retrouve pas dans les mots normaux *axis*, *texo*, etc. Toutefois le rapprochement de lat. *viscus* et de gr. *iksos* „gui“ semble fournir une métathèse analogue; c'est qu' un mot technique, comme celui-ci, peut avoir une histoire autre que des mots de la langue générale tels que *axis*, *texo*.“ (Rečnik³ s. *axis*).

Međutim docnije s. *viscum* oba ova stručnjaka zauzimaju nešto oprezniji stav kad kažu: „Il doit y avoir un rapport avec gr. *iksos* „gui“, mais lequel?“ Iako se klasični fitonimi vezuju za koradikalne derivate, građene drugim sufikslnim elementima kao slov. *višnja*, nem. *Weichsel* i st. ind. *vesta*, ipak Kluge—Götze¹² primećuje s. *Weichsel* da je grupa *ks* u gr. (*v*)*iksos* sekundarna, a to bi značilo da u lat. *viscum* imamo prvobitno stanje a ne rezultat metateze. Kao fonetske paralele za takvu kombinaciju mogli bi poslužiti fitonimi grč. *oksuā* i nem. *Esche*, ako su doista koradikalni, protiv čega govori maked. *aksos* „šuma“. Čak i onda kada bi lat. fitonim bio potpuno pouzdan primer za metatezu *ks* > *sk* a ne pozajmica iz nekog zapadnog grčkog govora, ipak taj primer nije dovoljan da objasni slučaj *ascia* nasuprot *axis*, budući da se radi o terminu iz udaljenije kategorije. Naše dublete kao *jesker* i *sesker* pored *jekser* i *sekser* kao i grčke dublete *ksiphos* i *skiphias* (isp. *skiphudria* kod Epiharma) zatim *ksanthos* pored *skandiks* i *Aleksandros* pored *Iskender* jasno pokazuju da su metateze takve prirode svojstvene miksoglotskoj fonetici, pa sa tog gledišta mnogo je verovatnije da je lat. fitonim *viscum* pre pozajmica no član

idioglotskog latinskog rečnika i stoga je bolje ovu tobožnju paralelu ostaviti po strani, pogotovo ako imamo na umu da pomenuto grčko *oksuā* nije koradikalno sa lat. *ornus* i nem. *Esche*. Druge paralele za takvu metatezu, na koju se obično pozivaju etimološki stručnjaci bila bi lat. *vespā* od starijeg *vopsa* (isp. naše *osa* i Grammont, *Traité de phonétique* 190 gde se ne uzima u obzir *viscum*) i *crispus* (od starijeg *crip-sos*) i dogrčke dublete *apsinthion* i *aspinthion*. Ali zbog naših komparativskih dubleta kao *lišpe* pored *lipše* i *livše* u bosanskim ikavskim govorima moramo zaključiti da su metateze grupe *ps* drukčije prirode nego grupe *ks* i da stoga ne mogu služiti za objašnjenje lat. tehničkog termina *ascia*, i to tim manje što je lat. *crispus* primaran oblik kako su to pokazali Persson i Walde—Hofmann s. v.

Stoga se tehnički termin *ascia* „bradva, tesla, keser, mistrija“ mora tumačiti na drugi način, budući da je neodrživa tradicionalna veza sa grč. *aksinā* i nem. *Axt*. Već su Schrader—Nehring (Reallexikon I, 68) u vezi sa grč. *aksinā* ukazali na asirsko *hasinu* i jevr. *hāsin* „sekira“ a i sam Chantraine pomišlja na pozajmicu, iako usput pominje i kombinaciju sa lat. *ascia*. Znači da će grč. *aksinā* biti istočnog porekla kao i dogrč. *pelekus* „sekira“ (isp. babil. *pilaqu* „id.“) koje u lezbiškom dijalektu označava i čekić. Poznati stručnjak za latinsku fonetiku Juret (Dict. Et. grec et latin 147) razdvaja stoga lat. *ascia* od grč. *aksinā* i, tumačeći taj termin na svoj način, veže ga sa lat. *scabeo*, *scobis*, *sculpo* i grč. *skariphaomai*, pri čemu inicijalsko *a* smatra pravilnim refleksom starijeg *šva secundum*. Ali ako ovaj termin, bez obzira na njegove interesantne semantičke varijante, smatramo idioglotskim, onda je mnogo prostije videti u njemu supstantiv nekadanjeg složenog prideva *ap-skios* koji ima svoje dobro poznate koradikale i u samom latinskom: *scio*, *nescius*, *scisco*, *descisco* itd. kao i u ostalim dijalektima. U tom bi slučaju lat. *ascia* imala koradikalne derivatē sa istim značenjem kao staronord. *skeggia* (od starijeg *skoīā*) i *skeina* „sekira“ i keltsko *scian* „nož“. Nevolja je samo u tome što ti nelatinski koradikali nemaju pretpostavljenog predloga.

Stoga je pravilnije potražiti u dogrčkom rečniku takav izraz koji je i fonetski i semantički dovoljno blizak. U obzir dolaze ove Hesihijeve glose: *baskā*, *mascā* „tesla, keser, motika“, lakonsko *makkor* (od starijeg *maskos*) „zemljoradnička alatka, keser“, *makkoura* (od starijeg *maskōra*) „gvozdena alatka“. Kad se pogledaju ove očigledne tuđice, postaje jasno da i *makel(l)a* „Hacke, Schaufel, Grabscheit“ pretpostavlja starije *makela*, dok je *dikella* „keser“ idioglotska složenica sa *keleis* „sekira“, pri čemu treba imati na umu da je i *aksinā* isto što i labrus odnosno *bipennis* „braduša, dvoplatna sjekira što je upotrebljavahu u boju“, kako vele Maretić i Bedjanić. Zbog derivata *braduša* i njegove semantičke nijanse dovoljno je potsetiti na keser kao šaljiv naziv *brade* kod Vuka i nem.

Barte, koje prema Klugeu i Berneckeru treba da bude original za slovensko bradva „Die Axt ist gleichsam die Bärtige“. Ali Schrader—Nehring dopuštaju i tu mogućnost da su oba ova termina vezana indoevropskim srodstvom, iako ne spominju turskog termina *balta* „sekira“ koji bez obzira na razliku u likvidi potpuno odgovara slov. i germ. obliku.

Kad poredimo lat. termin *ascia* sa Hesihijevim glosama *b/maskā* i *makkor*, nameće nam se zaključak da se radi o nekom nazivu iz metalurgije, tačnije rečeno, o nekoj železnoj alatki, kako izrično kaže Hesihijeva interpretacija. Kad je reč o metalurgiji železa, sasvim je umesno da pomislimo na ilirske majstore i trgovce koji su takvim fabrikatima snabdevali plemena između Baltika i Mediterana. Prelaz *b/m* koji pokazuju Hesihijeve glose ukazivao bi, doduše, i na tračke posrednike, ali se sve tri klasične varijante mogu svesti na jedan ilirski arhetip *vos-ko-*, budući da nam takav arhetip objašnjava ne samo prelaz *o/a* koji je svojstven i tračkom nego i gubitak inicijalskog spiranta *v.* Takav gubitak potvrđuju dublete *V/Ardiaei*, grč. *italos* i ilir. *Italos* nasuprot lat. *vitulus* i dolat. *irpus* (od starijeg *ulquos*) nasuprot arb. *ulk*. Oslanjajući se na ilirskog posrednika i na podunavske Sigine, glavne trgovce metalnim proizvodima, postaje nam jasna ne samo jerm. pozajmica *os-ki* „zlat“ nego i finsko-ugarska *vas-ki* „bakar“. Ova poslednja semantička varijanta kazuje da je ta metalurgija starija od halštatske epohe. Dok finska varijanta *vas-ki*, od koje je postalo docnije mađ. *vas* „železo“, potiče iz iste epohe ili iz istog ilirskog govora kao i Hesihijeve glose, budući da svi odreda čuvaju inicijalski spirant odnosno njegove miksoglotske varijante, dotle jerm. *os-ki* i dolat. *ascia* moraju biti nešto docnijeg datuma i to ne samo zbog latinskog vokalizma nego i zbog nepostojanja inicijalskog spiranta u izvoru za jermensku tuđicu (v. Иванов, Вопросы языковн. V 2, 117).

Sa gledišta indoevropske fonetike leksička grupa *aurum* (od starijeg *ausom*) kojoj očigledno pripadaju svi ovi navedeni metalurški termini pretpostavlja radikalni elemenat *ves-/vos-* (isp. toharsko A *was* „zlat“.) sa prefiksalmim *a* odnosno sa sufiksalmim guturalom, dokumentovanim u klasičnim tuđicama i u izvorima za jermensku i finsko-ugarsku tuđicu. Ovi i ovakvi nazivi metala obično su derivati nekog prideva za oznaku boje, gde su proširenja sa guturalom sasvim obična (v. Specht, Ursprung 187). Izlazi da je lat. *aurum* složenica sa vokalskim prefiksom, dok je ilir. *vos-ko-* derivat sa guturalom.

Beograd.

M. Budimir.

ARGUMENTUM

M. Budimir: LAT. ASCIA

Nomen instrumenti technici una cum Hesychianis *baska*, *makkor* (< *maskos*), *makkela* ad illyr. *vos-go* „ferrum“ reducitur.